

PRÍSPEVOK K NIEKTORÝM AKTUÁLNYM OTÁZKAM KULTÚRNEJ
REVOLÚCIE

JÁN ŠKALOUD

S postupujúcou výstavbou socialistickej spoločnosti stále viac vystupujú do popredia otázky kultúrnej revolúcie. Zasadnutia stranických orgánov, predovšetkým XI. sjazd KSČ, sjazd KSS, zasadnutia ÚV KSČ a ÚV KSS uskutočnili hlboký rozbor situácie na poli socialistickej výchovy nášho ľudu, vytýčili konkrétne úlohy pre dovŕšenie socialistickej kultúrnej revolúcie a priniesli veľa podnetov aj pre oblasť teoretickej práce. Súčasne s tým sa v uplynulom období konal Sjazd socialistickej kultúry a sjazdy a konferencie pracovníkov rôznych oblastí kultúrneho života. Ich poslaním bolo všestranne ujasniť úlohy socialistickej kultúrnej revolúcie, ďalej ich rozpracovať a dať pevný základ pre víťazstvo socialistických myšlienok. Vytvorili sa podmienky pre mohutný nástup k dovŕšeniu socialistickej výstavby aj v oblasti kultúrnej revolúcie.

Sjazd strany ukázal, že v leninskom chápaní socialistickej kultúrnej revolúcie ide v podstate o dve základné skupiny úloh: prvou z nich je úloha priblížiť kultúru ľudu, druhou prekonanie vplyvov buržoáznej ideológie a rozšírenie pôsobenia komunistických ideí.

V uzneseniach stranických orgánov sa vyzdvihuje predovšetkým to, čo je teraz aktuálne a stojí v popredí. Obidve úlohy, z ktorých druhá vystupuje v súčasnom období viac do popredia, sú veľmi tesne spojené, vzájomne sa podmieňujú.

V čom spočíva táto vzájomná súvislosť a podmienenosť obidvoch úloh? Úlohu priblíženia kultúry ľudu, zabezpečovania neustáleho rastu vzdelanosti ľudu nemožno uskutočňovať bez neustáleho boja proti buržoáznej ideológii, ktorá predstavuje jednu z najzávažnejších prekážok rastu vzdelanosti ľudu. Ale ani boj proti buržoáznej ideológii nemožno úspešne zvädzať ináč ako práve na základe neustáleho rastu kultúrnosti ľudu. Polovzdelanosť je jedným z predpokladov prenikania buržoáznej ideológie. Tým, pravda, nemožno povedať, že zabezpečenie rastu vzdelanosti ľudu je jediným prostriedkom boja proti vplyvu buržoáznej ideológie.

Nerešpektovanie tejto tesnej súvislosti obidvoch základných úloh socialistickej kultúrnej revolúcie by viedlo k vážnym chybám ako v praktickej činnosti tak aj v teoretickej práci.

Jednou zo závažných úloh pracovníkov na úseku spoločenských vied bude iste hlbšie preskúmanie zvláštností kultúrnej revolúcie, ktoré sú podmienené historickým vývinom našej krajiny a okrem toho tiež preskúmanie zvláštností vývinu kultúrnej revolúcie na Slovensku. Nie azda preto, že by bolo teraz potrebné venovať menšiu pozornosť všeobecným zákonitostiam procesu kultúrnej revolúcie, ale preto,

že sme tieto zvláštnosti doteraz nedostatočne preskúmali. K tejto otázke sa vrátíme v druhej časti tohto článku.

Zasadnutia stranických orgánov priniesli veľa podnetov na zamyslenie. V tomto článku vyberám len tri otázky. Je to predovšetkým otázka chápania dovŕšenia socialistickej kultúrnej revolúcie, ďalej otázka zvláštnosti kultúrnej revolúcie v našej republike a napokon otázka rozhodujúceho prostriedku komunistickej výchovy. Ide vlastne len o niektoré poznámky k týmto otázkam a niekedy aj o určitý pokus o ich teoretické riešenie. Zmyslom nie je opakovat' už veci vyslovené a sformulované, ale predovšetkým sa dotknúť toho, v čom sú ešte prípadné nejasnosti a odlišné názory.

1. K ÚLOHE DOVŔŠIŤ KULTÚRNU REVOLÚCIU

Čo znamená dovŕšiť kultúrnu revolúciu pri výstavbe socialistickej spoločnosti, ako sa chápe pojem dovŕšenia kultúrnej revolúcie?

Línia strany v otázke dovŕšenia socialistickej kultúrnej revolúcie je jasná. Jej konkrétne úlohy zásadne vytýčila strana na svojom sjazde a neskoršie zasadnutia Ústredného výboru ich rozpracovali. Predsa však sa prejavujú v diskusiách rozdielne názory na to, čo znamená dovŕšiť socialistickú kultúrnu revolúciu, ako túto úlohu chápať, aký je obsah tohto pojmu. Nie je možné citovať vždy presné názory, ktoré formulujú odlišné stanoviská. Je to preto, že tieto názory sa vyskytujú viac v osobných diskusiách ako v tlači. Napriek tomu však predsa existuje určitá rôznosť názorov.

V diskusiách o tom, ako chápať pojem dovŕšenia socialistickej kultúrnej revolúcie, sa v podstate vyslovujú, okrem pochopiteľne správnych stanovísk, dve extrémne stanoviská. Jedno z nich je maximalistické, druhé možno označiť za pesimistické.

Podľa prvého z nich už v procese socialistickej výstavby, spolu s jej dovŕšením, musia sa vyriešiť aj všetky kultúrne a ideologické premeny. Po dovŕšení výstavby socializmu by nemal existovať žiadny nesprávny názor, všetci ľudia by mali byť úplne uvedomelí, vzťahy medzi ľuďmi by mali byť bez akýchkoľvek kazov a vážnejších rozporov a tak ďalej.

Zrejme tu ide o určitý druh idealistického chápania cieľov socialistickej kultúrnej revolúcie, odtrhnutý od reálnej praxe, od danej situácie, od skutočného života. Takýto názor, ak sa potom jeho nositeľ dostane do konfrontácie so skutočnosťou, sa obyčajne mení v svoj opak, jeho nositeľ upadne do skepsy, vzniká u neho nedôvera v uskutočnenie socialistických myšlienok a potom i nechť pracovať pre ideály komunistickej spoločnosti. Je to dôsledok nemarxistického chápania skutočnosti, určitého zidealizovania ľudí. Možno povedať, že je spravidla vlastný tým kruhom ľudí, ktorí sa ku komunistickému hnutiu nedostali cez osobné poznanie nevyhnutnosti socialistickej revolúcie, ale len cez knižné poznanie. To, pravda, nemožno zovšeobecniť pre všetky prípady. Nie je napokon dôležité ukázať, kto je nositeľom takýchto idealistického chápaniu blízkyh názorov, ale dôležitejšie je rozobrať, v čom je nesprávnosť takýchto názorov. Ich hlásatelia sa usilujú, napriek svojmu idealistickému poňatiu tejto otázky, stáť vo všetkých otázkach na marxistickom stanovisku. To je iste dôležité si uvedomiť. Nesprávnosť týchto názorov nehodnotíme podľa toho, kto ich zastáva, ale predovšetkým podľa toho, či sú v rozpore so spoločenskou skutočnosťou, hoci si to ich hlásatelia subjektívne neuvedomujú.

Teraz niekoľko slov k charakteristike druhej skupiny názorov.

Tie v podstate vychádzajú zo stanoviska nemožnosti uskutočnenia socialistickej kultúrnej revolúcie vôbec. Uznávajú ciele socialistickej kultúrnej revolúcie, slovami ich kladne oceňujú, popierajú však možnosť uskutočnenia týchto cieľov v praxi. Tvrdia, že niet sily, ktorá by dokázala pohnúť vážnejšie so spoločenskými vzťahmi a myslením, morálkou a návykmi ľudí. Spravidla preceňujú zložitosť problematiky spoločenských vzťahov, absolutizujú ťažkosti, vytvorené predošlým spoločenským vývinom. Svoje tvrdenie o nemožnosti podstatnejších zmien potom zdôvodňujú najrôznejšími teóriami. Napríklad tým, že mnohé vzťahy medzi ľuďmi a vlastnosti mnohých ľudí nie sú podmienené len objektívnou spoločenskou realitou, ktorú by ešte bolo možné ovplyvniť a zmeniť, ale často napríklad biologickými vlastnosťami ľudí, ktoré považujú za vrodené a nezmeniteľné, ich povahou a podobne. Všetky argumenty, ktoré používajú, majú jediný cieľ: podoprieť názor o nemožnosti víťazstva socialistickej myšlienok.

Zástanci názorov tejto kategórie sú spravidla viac či menej odporcami komunistických myšlienok vôbec. Tu sa dá poukázať na súvislosť týchto názorov s charakterom triednych pozícií ich nositeľov. Túto otázku však v tomto článku nemáme za úlohu skúmať.

Nekladiem si za úlohu zaoberať sa podrobnejšie týmito alebo inými teóriami. Ide len o to ukázať, čo je v týchto dvoch skupinách názorov nesprávne, aby bolo možné urobiť niektoré závery v otázke charakteristiky dovŕšenia socialistickej kultúrnej revolúcie.

Otázky možno formulovať takto: Uskutoční sa dovŕšenie socialistickej kultúrnej revolúcie v absolútnej podobe, bude všetko v oblasti uvedomenia a kultúrnej vyspelosti ľudu po splnení úloh dovŕšenia socialistickej kultúrnej revolúcie dokonalé, bez kazu, či vôbec nemožno uskutočniť socialisticú kultúrnu revolúciu?

Nie je správne pokladať takéto položené otázky za abstraktné špekulovanie o úlohách kultúrnej revolúcie. Pravda, najzákladnejšie je plniť hlavné úlohy dovŕšenia kultúrnej revolúcie, ktoré konkrétne stranické orgány vytýčili. Teoretická neujasnenosť otázky, čo má znamenať dovŕšenie kultúrnej revolúcie, vyvoláva však u mnohých ľudí nesprávne predstavy a tým aj pochybnosti o možnosti uskutočnenia týchto úloh.

Vývin v uplynulých rokoch ukázal, že mylné predstavy o komunistickej spoločnosti boli jedným z gnozeologických zdrojov mnohých nesprávnych názorov určitej časti inteligencie. Konfrontácia mylných názorov so skutočnosťou spôsobovala u určitej časti dezorientáciu.

Úloha dovŕšenia socialistickej kultúrnej revolúcie nevyplynula z určitých úvah o perspektívach vývinu ľudského myslenia a vývinu ľudských morálnych vzťahov. Vyplynula predovšetkým z toho, že vývin socialistickej spoločnosti na jednej strane odstraňuje všetky základné príčiny materiálnej nerovnosti medzi ľuďmi a súčasne teda aj všetky základné príčiny vzťahov, ktoré vyplývajú z nerovnosti medzi ľuďmi. Zároveň s tým odstraňuje základné príčiny tých negatívnych morálnych vlastností, ktoré si ľudia v priebehu dlhého spoločenského vývinu viac alebo menej osvojili a niekedy aj boli nútení si osvojiť. Na druhej strane vývin socialistickej spoločnosti vytvára podmienky maximálneho kultúrneho rastu; jednak likviduje spoločenské zábrany, ktoré minulé spoločenské poriadky kultúrnemu rastu stavali aj tam, kde stará spoločnosť už musela vytvoriť určité materiálne podmienky.

Nechápeme úlohu dovŕšenia socialistickej kultúrnej revolúcie teda izolovane od všetkých ostatných úloh hlbokých spoločenských zmien, ktoré prináša prechod

ku komunistickej spoločnosti. Kultúrna revolúcia je súčasťou všetkých spoločenských procesov, ktoré prebiehajú pri prechode od kapitalizmu ku komunizmu, je ich dôsledkom a v určitom zmysle súčasne aj ich podmienkou.

Cesta k splneniu úloh socialistickej kultúrnej revolúcie nie je nijako hladká, jednoznačná, priamočiara, ale je naopak veľmi zložitou, komplikovanou a ťažkou záležitosťou, ktorej vyriešenie vyžaduje nesmierne dlhú a mimoriadne náročnú činnosť. Kultúrna revolúcia nie je takou revolúciou, kde ten, kto ju uskutočňuje, bojuje s nepriateľom vždy jemu známym a proti nemu stojacim na nepriateľskom fronte. Buržoázny vplyv nepôsobil mimo nás, ale rovnako ovplyvňoval aj nás. Kultúrnú revolúciu neuskutočňujeme len voči druhým, ale súčasne aj voči sebe. Vlastné nedostatky a negatívne vlastnosti vždy vidíme menej ako tie isté chyby u druhých. V tom je zvláštnosť kultúrnej revolúcie v porovnaní s inými procesmi. Kultúrna revolúcia nie je práve preto nijaký krátkodobý a jednoduchý proces, ale jeden z najzložitejších spoločenských procesov vôbec.

Keď hovoríme o úlohe dovŕšiť socialistickú kultúrnu revolúciu, nie vždy doceňujeme okolnosť, aký hlboký, priam otrasný vplyv budú mať na vedomie ľudí také rozhodujúce faktory, ako je predstihnutie najvyspelejších kapitalistických štátov socialistickými štátmi vo výrobe na jedného obyvateľa a ďalej zabezpečenie všetkých základných potrieb, ktoré sú nevyhnutné pre život ľudí. Nie vždy doceňujeme, ako hlboko a široko ovplyvní zmýšľanie ľudí rozdeľovanie základných materiálnych statkov podľa ich potreby.

Skutočnosť, že socialistické krajiny predstihnú vo výrobe na jedného obyvateľa najvyspelejšie kapitalistické štáty, hlboko zmení pomer miliónov ľudí k socializmu vo všetkých krajinách, bude iste rozhodujúcim krokom od súkromnovlastníckych tendencií vo vedomí mnohých ľudí k pochopeniu definitívnej prevahy spoločenského vlastníctva so všetkými dôsledkami, ktoré z toho vyplývajú. Vo vedomí ľudí to ďalej uvoľní cestu pre rozhodné odstránenie rozličných foriem egoizmu a individualizmu, povedie to k správne pochopeniu súladu osobných a spoločenských záujmov, k hlbšiemu pochopeniu nutnosti a významu práce pre spoločnosť a tak ďalej. Táto okolnosť, pochopiteľne, bude mať nesmierny dosah pre riešenie morálnych vzťahov medzi ľuďmi a prinesie vyriešenie mnohých otázok najrôznejších stránok ľudských vzťahov, ktoré sa dnes, z hľadiska terajších kritérií, zdajú ťažko riešiteľné.

Takéto úvahy, pravda, nemôžu vyvolať dojem precenenia pôsobenia ekonomických činiteľov na proces dovŕšovania socialistickej kultúrnej revolúcie. Bez súčasného boja na kultúrnom úseku nemožno splniť ani ekonomické úlohy.

Dovŕšenie socialistickej kultúrnej revolúcie bude výsledkom pôsobenia dvoch navzájom súvisiacich procesov: dovŕšenia socialistickej výstavby v oblasti ekonomických a politických úloh i v oblasti výchovnej práce. Brigády socialistickej práce ukazujú, že obidva procesy nemajú prebiehať oddelene, nezávisle od seba, ale naopak, v tesnej súvislosti sa treba usilovať o plnenie i pracovných i výchovných úloh. Podobne úsilie o tesné spojenie školy so životom, celej kultúry s činnosťou a prácou ľudu je vlastne tiež formou ako dosiahnuť najdokonalejší prístup k spájaniu úloh, ktoré sú nevyhnutné pre komplexné dovŕšenie celej socialistickej výstavby.

Rozoberme si aspoň stručne, aký vplyv na zmeny v kultúrnej úrovni ľudu (myslíme tým kultúrnu úroveň v najširšom zmysle) bude mať zabezpečenie rozdeľovania základných materiálnych statkov podľa potreby. Pritom máme na mysli, že tento proces neprebehne naraz, ale budeme k nemu prechádzať postupne tak,

ako sa o tom hovorilo na XXI. sjazdu Komunistickej strany Sovietskeho svazu. Odpadne strach z nedostatku prostriedkov potrebných pre život a tým napríklad definitívne padne jedna z najvážnejších opôr zotrvávania náboženského svetonázoru a jeho vplyvu vôbec. Boj o základné životné prostriedky, ktorý sa výrazne prejavil v boji ľudí medzi sebou, predovšetkým v triednom boji a prinášal nesprávne prvky do vzťahov medzi nimi, zmení svoj charakter, nadobudne iné prejavy. Táto okolnosť umožní vytvoriť správne súdružské vzťahy medzi ľuďmi a vytvorí podmienky pre jednotný postup celej spoločnosti v boji za najdokonalejšie využitie prírodného bohatstva v záujme všetkých a nie jednotlivcov. To nesporne prinesie hlboké a trvalé zmeny do vzťahov medzi ľuďmi vo všetkých oblastiach ľudského života a vyrieši veľa problémov, ktoré sa ešte dnes zdajú neriešiteľné.

Proces dovŕšenia socialistickej kultúrnej revolúcie nechápeme, pravda, ani ako obdobie krátke. Nepredpokladáme, že do určitého okamihu dovŕšime kultúrnu revolúciu a od tohto okamihu budeme pokladať kultúrnu revolúciu za dovŕšenú. Sme si plne vedomí toho, že určité úlohy dovŕšenia socialistickej kultúrnej revolúcie budú splnené skôr, iné neskôr. Nebudú absolútne odstránené všetky rozdiely v politickej vyspelosti a vzdelanostnej úrovni všetkých ľudí. Nerovnomernosť a rozdielnosť vývinu jednotlivých ľudí by však nijako nemala viesť k nechuti pomáhať vychovávať oneskorene sa vyvíjajúcich ľudí.

Podobne ako nemožno hovoriť o hranici, ktorá by jednoznačne oddeľovala socialistickú a komunistickú fázu vývinu, ako nemožno hovoriť, že najprv skončíme socialistickú výstavbu a potom budeme uvažovať o ďalšej, komunistickej výstavbe, nepredpokladáme ani existenciu statickej hranice dovŕšenia socialistickej kultúrnej revolúcie. Úlohy dovŕšenia socialistickej kultúrnej revolúcie plníme so zreteľom na úlohy komunistickej spoločnosti a pokladáme tento proces v podstate za plynulý, v ktorom síce dochádza k zásadnému zvratu, nie však v jednom okamihu.

Treba si súčasne s tým uvedomiť, že zlomenie všetkých opôr starého spoločenského poriadku, ktoré ho uvedomele obhajujú a udržiujú, neznamená ešte, že sme prekonalí všetky tie opory starého spoločenského poriadku, ktoré nevedomelo, nevedomky, predsa však často veľmi silne a vytrvalo obhajujú staré poriadky. Boj proti tejto nevedomelej, presnejšie povedané, svoje postavenie si nevedomujúcej prekážke, patrí k najťažším problémom výchovnej práce.

Preto sa možno nazdávať, že proces dovŕšenia socialistickej kultúrnej revolúcie nevyrieši odrazu všetky úlohy výchovy ľudí. Ešte mnohé ostane nevyriešené. Iste dlhší čas budú pôsobiť niektoré nesprávne tradície a návyky vypestované po dlhé tisícročia a práve tak nemožno poprieť isté pôsobenie prirodzených rozdielov medzi ľuďmi. Tieto okolnosti však nemôžeme považovať za rozhodujúce a podstatné.

Na záver tejto časti článku sa pokúsím zhrnúť, v čom teda možno vidieť dovŕšenie socialistickej kultúrnej revolúcie, ako možno tento pojem vykladať. Nazdávam sa, že proces dovŕšenia socialistickej kultúrnej revolúcie sa bude môcť považovať za vyriešený, ak sa dosiahnu tieto výsledky:

1. Vytvorenie takej morálnej a politickej jednoty ľudu, keď sa rozhodujúca časť ľudu presvedčila o definitívnej prevahe socialistického spoločenského poriadku, na vlastných životných skúsenostiach poznala prednosti socialistického výrobného systému, nemá už v podstate akúkoľvek tendenciu k návratu ku kapitalizmu a tendenciu k uznávaniu predností kapitalistického spoločenského poriadku a je odhodlaná dať svoje sily v prospech socialistickej spoločnosti.

Lenin v svojej práci *Veľká iniciatíva* hovorí, že to najdôležitejšie pre víťazstvo nového spoločenského poriadku je produktivita práce. Je teda pochopiteľné, že aj pre víťazstvo socialistických myšlienok musí mať táto okolnosť rozhodujúcu funkciu.

V tomto smere sme už u nás dosiahli nesporne veľmi veľa. Obdobie, keď prekonáme najvyspelejšie kapitalistické krajiny vo výrobe na jedného obyvateľa, vo vyššej produktivite práce, bude obdobím nielen víťazstva socialistických výrobných síl, ale vrcholným okamihom vo vývine socialistickej kultúrnej revolúcie. Pritom je samozrejmé, že socializmus zaručuje vyššiu životnú úroveň už pred dosiahnutím vyššej produktivity práce než v najpokročilejších kapitalistických krajinách.

Proces vytvárania morálnej a politickej jednoty ľudu na základe presvedčenia sa o veľkej prevahe socialistického spoločenského poriadku u nás už tak pokročil, že dáva všetky predpoklady úspešného dovŕšenia socialistickej kultúrnej revolúcie v našej republike.

2. V oblasti celkového rastu vzdelanosti ľudu možno považovať za dovŕšenie socialistickej kultúrnej revolúcie v podstate dva základné úspechy:

a) Dosiahnutie všeobecného, rovnakého základného vzdelania pre všetkých ľudí, čo kapitalizmus nie je schopný dosiahnuť za žiadnych okolností a čo sme u nás v podstate už dosiahli a ďalej rozšírime vytvorením deväťročného všeobecného školského vzdelania.

b) Dosiahnuť, aby každý človek v medziach svojich subjektívnych možností mal neobmedzenú objektívnu možnosť ďalšieho všestranného, a to tak všeobecného ako aj vysoko odborného vzdelania, aby túto možnosť absolútna väčšina využívala a bol tak zabezpečený neustály rast vzdelanosti všetkého ľudu prakticky cez celý život.

V tom sme už dosiahli skvelé výsledky. Fakty o rozvoji našej kultúry a školstva to nezvratne dokazujú. Vytvárame pre to ďalšie podmienky skracovaním pracovného času a veľkým množstvom iných opatrení v národnom hospodárstve a v kultúre. Naším cieľom nie je štúdium pre štúdium, ale dosiahnutie stavu, aby každý pociťoval potrebu neustálého vzdelávania ako spoločenskú a životnú nevyhnutnosť. Ak človek pozná zákonitosti spoločenského vývinu, potom si uvedomí plne aj svoje miesto v spoločnosti, pozná zmysel a potrebu vlastného vzdelania. Otázka rastu vzdelanosti nie je teda otázkou organizačného zabezpečenia tejto úlohy kultúrnej revolúcie, ale je výsledkom rastu uvedomenia.

Táto úloha je v podstate formulovaná v referáte na XI. sjazde KSČ v súvislosti s úlohami škôl. Hovorí sa tu:

„Hlavnou úlohou a poslaním našej školy sa preto musí stať príprava všestranne vzdelaných ľudí, ktorí ovládajú základné poznatky vedy a techniky a súčasne sú spôsobilí na kvalifikovanú fyzickú prácu a sú pripravení uviesť sa do činnosti na budovaní komunistickej spoločnosti.“ (Pravda 1958, Zpráva o činnosti ÚV KSČ XI. sjazdu a súčasné hlavné úlohy, referát s. A. Novotného.)

3. Za dôležitú súčasť dovŕšenia socialistickej kultúrnej revolúcie pokladáme rast politického a ideologického uvedomenia nás. Prvé dva výsledky dovŕšenia socialistickej kultúrnej revolúcie považujem pochopiteľne za výsledok rastu uvedomenia nás. Myslím však, že by bolo nereálne sa nazdávať, že už v období dovŕšenia socialistickej kultúrnej revolúcie všetci ľudia bez výnimky si dokonalým spôsobom osvoja marxistický svetónázor. K tomu bude treba iste dlhšie obdobie. Za reálne však možno považovať dosiahnutie takého stupňa, aby sa všetci ľudia

usilovali o zvládnutie marxistického spôsobu myslenia, aby sa vytvorila taká verejná mienka, ktorá by nedovolila nijaké hlásanie a propagovanie marxizmu nepriateľských názorov, ale naopak, viedla ľudí k snahe o ovládnutie marxistického myslenia. Nazdávam sa, že v tejto etape by ľudia konali vo všetkých svojich základných úkonoch v duchu zákonitosti spoločenského vývinu, poznaných marxisticko-leninským učením, v zásade uvedomele, pričom, pravda, možno počítať s tým, že v určitých oblastiach ľudského života, práce a ľudských vzťahov ešte budú pôsobiť vplyvy a niektoré pozostatky predošlého myslenia.

Je tu napr. otázka náboženstva, kde pravdepodobne bude nutné počítať s jeho istým vplyvom, najmä v niektorých vrstvách obyvateľstva. Tu budú pravdepodobne pôsobiť niektoré tradície, ktoré budú trvalejšie ako základňa, ktorá podmienila vznik a existenciu náboženstva.

4. V oblasti morálneho profilu ľudí a morálnych vzťahov prinesie dovŕšenie socialistickej kultúrnej revolúcie vytvorenie podmienok pre definitívne odstránenie návykov starej morálky. Už dnes sa vytvárajú nové morálne vlastnosti človeka socialistickej spoločnosti. Dovŕšenie socialistickej kultúrnej revolúcie nemôže však ešte odstrániť všetky návyky a vplyvy starej morálky. Niektoré iste budú pôsobiť dlhšie. Vytvorí sa však taká spoločenská mienka, ktorá často sama, bez zásahov na podklade zákonov, bez súdov a násilných opatrení povedie k morálnej výchove ľudí. Iste napríklad v život uvádzané opatrenia o súdružských súdoch v závodoch a ďalšie pripravované opatrenia možno považovať za významný krok k dosiahnutiu takého stavu, za súčasť kultúrnej revolúcie.

Zásadná tendencia spoločenského vývinu povedie k vytváraniu najčistejších, najprirodzenejších vzťahov medzi ľuďmi, k odstráneniu všetkých nesprávnych pozostatkov starej spoločnosti. Nebolo by správne však vylúčiť okolnosť, že u určitej časti ľudí sa tento proces neukončí dovŕšením socialistickej kultúrnej revolúcie.

Mohli by sme, pravda, ďalej pokračovať vo výpočte iných okolností, ktoré sa stanú výsledkom dovŕšenia socialistickej kultúrnej revolúcie. Napokon k mnohým otázkam povie veľa spoločenská prax, samo uskutočnenie socialistickej kultúrnej revolúcie, čo vyrieši aj také otázky, ktoré ešte dnes ostávajú v mnohom ohľade len určitou špekuláciou, hoci si to subjektívne neželáme.

Myslím však, že k tejto časti článku môžeme urobiť záver, že splnenie úloh dovŕšenia socialistickej kultúrnej revolúcie je cieľ skutočne reálny. Jeho uskutočnenie výrazne presvedčí pochybovačov o značnej prevahe socialistického spoločenského poriadku a vytvorí podmienky pre postupný prechod ku komunistickej spoločnosti, ktorá najmä v oblasti výchovy ľudí prinesie výsledky, ktoré dnes ešte nemôžeme plne doceniť a všestranne domyslieť.

2. K OTÁZKE NIEKTORÝCH ZVLÁŠTNOSTÍ KULTÚRNEJ REVOLÚCIE V ČSR A NA SLOVENSKU

Mimoriadne významné miesto v rozbere úlohy, ktoré boli stanovené straníckymi orgánmi v oblasti kultúrnych premien, zaujíma otázka zvláštností daných historickým vývojom a podmienkami, ktoré sú v našej krajine osobitné v porovnaní s inými krajinami. Poznanie a uvedomenie si týchto zvláštností pri konkrétnom riešení úloh kultúrnych premien má význam preto, aby sme neupadli do stereotypného a mechanického riešenia úloh, ukazuje nám, že aj vo vnútri našej krajiny sú isté osobitosti v jej jednotlivých častiach, ktorých nerešpektovanie by mohlo vážne ohroziť splnenie správne stanovených cieľov.

Otázku zvláštností nemôžeme chápať tak, že v dôsledku ich pôsobenia by ustupovali do pozadia základné všeobecné úlohy socialistickej kultúrnej revolúcie, akými sú priblíženie kultúry ľudu, prekonávanie vplyvu buržoáznej ideológie, rozširovanie pôsobnosti komunistických idejí. Pri existencii najrôznejších zvláštností platí, že socialisticá kultúrna revolúcia ako súčasť celej socialistickej výstavby slúži v jej prospech a na jej čele stojí Komunistická strana. Tieto základné princípy sa musia uplatňovať za každých okolností. V tomto zmysle treba chápať všetky národné a miestne zvláštnosti.

Poznanie a využívanie zvláštností umožňuje značne urýchliť plnenie základných úloh kultúrnej revolúcie. Je dôkazom správneho marxistického prístupu, ktorý poznáva všeobecné i osobitné vo vývine a vychádza z poznania objektívnej situácie.

Treba najmä vyzdvihnúť okolnosť, že v krátkom čase sa u nás podarilo prekonať tendencie, ktoré viedli k podceňovaniu zvláštností vývinu, prekonali sa náznaky šablonovitého a schematického prístupu k výchovným úlohám a tak sa vytvorili podmienky pre správny marxistický rozbor situácie a úloh v socialistickej kultúrnej revolúcii.

Otázka zvláštností nášho vývinu v oblasti socialistickej kultúrnej revolúcie nie je doteraz v našej teoretickej literatúre dostatočne spracovaná.

Skôr než pristúpime k formulovaniu niektorých poznámok k otázke chápania zvláštností našej kultúrnej revolúcie, pripomeniem, o ktorých zvláštnostiach predovšetkým rokovali zasadnutia stranických orgánov.

Zo zvláštností kultúrnej revolúcie v celej našej republike uvádzajú stranické dokumenty predovšetkým tieto:

Kapitalizmus, ktorý u nás dosiahol vysoký stupeň rozvoja, mal vplyv na dosiahnutie pomerne vysokej kultúrnej úrovne obyvateľstva, pričom predovšetkým robotnícka trieda dosiahla vysoký stupeň kultúrnej úrovne. Túto okolnosť možno považovať za prvok, ktorý uľahčuje prácu v kultúrnej revolúcii.

Súčasne však rozvinutý kapitalizmus, predovšetkým prostredníctvom rozvinutej buržoáznej demokracie, mal vplyv na relatívne značné rozšírenie buržoáznej ideológie, ktorá bola najviac rozšírená medzi strednými vrstvami. Túto okolnosť možno považovať na nepriaznivo pôsobiacu na vývin kultúrnej revolúcie u nás. V tejto oblasti záporných vplyvov ide predovšetkým o ilúzie o buržoáznej demokracii, o spájanie idey národnej slobody s buržoáznym poriadkom, nedoceňovanie vedúcej úlohy robotníckej triedy, ďalej o niektoré pozostatky individualistických, egoistických a iných návykov, ktoré majú priamy vplyv na kolektívnu prácu a prejavujú sa najmä u terajších alebo bývalých malovýrobcov.

Tieto zvláštnosti majú v podstate všeobecný charakter a sú typické svojím spôsobom pre celú republiku. Okrem nich stranické zasadnutia upozornili na existenciu niektorých iných zvláštností, ktoré sú typické len pre Slovensko, sú dôsledkom niektorých osobitostí, ktoré pôsobili vo vývine Slovenska a prejavujú sa pomerne výrazne.

V ucelenej forme boli hodnotené na zasadnutí ÚV KSS roku 1958:

„Skutočná priemyselná, vysokovypelá robotnícka trieda sa v širokom masovom meradle rodí len teraz, v posledných rokoch po oslobodení.“

„V celkovej zaostalosti Slovenska nám kapitalizmus ešte okrem toho zanechal načisto ekonomicky a kultúrne zanedbané kraje, najmä na východnom Slovensku.“

„Veľmi zložitý národnostný a sociálny vývoj Slovenska v minulosti, ktorý prebiehal v podmienkach zvýšeného triedneho a národnostného útlaku.“

„Reakčné, hlboko zakorenené tradície katolicizmu ako politickej a ideologic-

kej sily v minulosti. Tieto skutočnosti rafinované zneužívajú ľudácki klérofašisti na rozšievanie buržoázneho nacionalizmu, proti ktorému treba bojovať a jeho vplyvy prekonávať.“

„Problémy, vyplývajúce z prechodu našej dediny zo zastalého spôsobu výroby v poľnohospodárstve na vyspelú družstevnú veľkovýrobu a problémy, ktoré vyplývajú z nastupujúcej technickej revolúcie. To znamená, že popri prevýchove nových príslušníkov robotníckej triedy a inteligencie do popredia vystupuje ideologický a kultúrny prevrat na dedine.“

Ďalej sa na tomto zasadnutí ÚV KSS konštatuje, že kapitalistická spoločnosť úplne zanedbala na Slovensku vzdelanie v predmetoch a odboroch, ktoré bezprostredne súvisia s podmienkami technickej revolúcie. (Pravda, 6. VII. 1958, č. 185, str. 7. Do práce za splnenie historických uznesení XI. sjazdu KSČ. Z referátu prvého tajomníka ÚV KSS Karola Bacílka na zasadnutí ÚV KSS dňa 4. júla 1958.)

Tento výpočet zvláštností nemožno považovať za vyčerpávajúci. Sú ešte aj niektoré iné zvláštnosti, ktoré hrajú určitú úlohu v procese kultúrnej revolúcie. Každá oblasť našej republiky má svoje vlastné zvláštnosti ekonomického, politického či iného rázu, zvláštnosti, ktoré v tejto oblasti významne ovplyvňujú vývin kultúrnej revolúcie. No nenadobudli taký charakter, aby svojím významom prerástli oblastný ráz.

Bolo by možné tiež skúmať súvislosť jednotlivých zvláštností, ich opakovateľnosť alebo neopakovateľnosť v iných oblastiach, čo umožňuje výmenu skúseností pri riešení týchto zvláštností. Dnes sme v poznávaní zákonitostí vývinu a riadenia procesu kultúrnej revolúcie pokročili tak ďaleko, že riadiace stranícke a štátne orgány poznajú tieto zvláštnosti a vo svojej činnosti ich správne využívajú.

Existencia určitých zvláštností, ktoré sú dôležité pre proces socialistickej kultúrnej revolúcie u nás, ale aj zvláštnosti, ktoré sa vyskytnú v iných krajinách, nemajú teda vplyv na stanovenie všeobecných, základných úloh kultúrnej revolúcie. Majú však predovšetkým vplyv na stanovenie určitých, spravidla konkrétnych a bezprostredných úloh socialistickej kultúrnej revolúcie, ktoré majú čiastkový charakter. K základným cieľom dospievame práve cestou bezprostredných čiastkových úloh, a preto v tomto zmysle sú znalosť a rešpektovanie zvláštností priamo záväzná pre vyriešenie úloh kultúrnej revolúcie. Ďalej to má vplyv na stanovenie metód uskutočňovania socialistickej kultúrnej revolúcie, na formy usmerňovania a riadenia tohto procesu straníckymi a štátnymi orgánmi.

Pre riadenie procesu kultúrnej revolúcie nestačí len poznať a uvedomiť si zvláštnosti procesu kultúrnej revolúcie, ale treba si súčasne uvedomiť v plnom meradle ich dôsledky. Pri rozbere procesu kultúrnej revolúcie platí viac ako kdekoľvek inde to, že aj pri uvedomelom stanovení správnych cieľov a pri uvedomelom riadení práce možno v niektorých smeroch dôjsť k čiastkovým cieľom, ktoré sme nepredpokladali, prípadne predpokladali v inej podobe. Presnejšie povedané, vývin a zmeny v ľudskom myslení, názoroch, vzdelanostnej úrovni a ďalšie výsledky socialistickej kultúrnej revolúcie môžu byť ovplyvnené takými činiteľmi, ktorých existencia na počiatku nemohla byť dostatočne poznaná.

Pokúsím sa uviesť príklad. V propagandistickej práci a v celej politickej a výchovnej práci sa vždy bralo do úvahy, že buržoázna demokracia mala mnohé nepriaznivé vplyvy na politické myslenie ľudí. Preto sa venovala značná pozornosť vysvetľovaniu otázky buržoáznej demokracie s cieľom vyvrátiť nesprávne predstavy o buržoáznej demokracii. Nie vždy sa podarilo dosiahnuť požadované vý-

sledky, hoci ten, kto túto otázku vysvetľoval svojim poslucháčom, mal správne stanovený cieľ a poznal určité zvláštnosti československého vývinu. Stávalo sa tak často preto, že otázka buržoáznej demokracie sa vysvetľovala len z hľadiska, ako buržoázia opúšťala princípy vlastnej buržoáznej demokracie a menej z hľadiska, aká je vlastná podstata buržoáznej demokracie bez toho, že by v nej vôbec dochádzalo k porušovaniu princíпов buržoáznej demokracie.

Nestačí len vedieť o existencii určitej skutočnosti, ktorá ovplyvňuje proces socialistickej kultúrnej revolúcie, v tomto prípade existencia buržoáznej demokracie. Treba súčasne vedieť, aký je obsah a dosah tejto zvláštnosti v plnej šírke, v akom zmysle pôsobí v súčasnom období, na aké vrstvy a aký vplyv má, kde je jadro tohto vplyvu a tak ďalej. Inak sa poznanie určitej zvláštnosti stáva len niečím formálnym.

Veľmi dôležitou otázkou pre ďalší vývin socialistickej kultúrnej revolúcie je skutočnosť, že kapitalizmus vytvoril značnú rozdielnosť vo vývine jednotlivých krajov, odlišne ekonomicky a kultúrne vyspelých. Možno povedať, že táto zvláštnosť sa nevyskytuje len v slovenských krajoch, ale platí v určitej miere na celom území Československej republiky, dokonca aj tak, že vo vnútri ekonomicky značne vyspelých krajov sú oblasti s rôznou vyspelosťou. To napríklad aj potvrdil prieskum Ostravského kraja, uskutočnený inštitúciami Ministerstva školstva a kultúry. Úsilie o nápravu v rozdielnosti jednotlivých krajov a oblastí nemôže viesť k spomaleniu vývinu vyspelejších oblastí a okresov.

Z hľadiska úsilia o vyrovnanie rozdielov medzi jednotlivými krajinami sa vytvára napríklad veľká možnosť spolupráce jednotlivých vedných odborov. Historici spolu s filozofmi, ekonómami, národopiscami spolu s politickými pracovníkmi a prípadne ďalšími pracovníkmi z najrôznejších úsekov by mohli vytvoriť komplexné skupiny, ktoré by tieto zvláštnosti krajov preskúmali, zhodnotili význam týchto zvláštností z celostátneho hľadiska, pripravili podklady pre stanovenie ďalších úloh rozvoja socialistickej kultúrnej revolúcie v príslušnej oblasti.

Kultúrna revolúcia vôbec nie je len záležitosťou pracovníkov, ktorí pracujú v oblasti umenia a osvetu. Toto chybné poňatie bolo už v podstate vyvrátené, ale predsa u niektorých pracovníkov určitých spoločenskovedných oblastí sa chápu ciele socialistickej kultúrnej revolúcie do istej miery odtrhnute od konkrétnych úloh vlastnej vednej oblasti. Vývin jednotlivých vedných odborov, ak sa chápe izolovane od všeobecných úloh celej spoločnosti a poznania, môže viesť k tomu, že jednotlivé vedné disciplíny sa začínajú chápať nie ako iba relatívne samostatné disciplíny vedy, ale ako absolútne samostatné vedné disciplíny. Rozsiahly rozvoj vied v posledných rokoch núti svojím spôsobom k značnej špecializácii jednotlivých vedných odborov. Ak sa však táto špecializácia preháňa, je iste najviac škodlivá v oblasti spoločenských vied.

Tak sa napríklad isté náznaky takejto prehnanej špecializácie prejavili medzi pracovníkmi, ktorí pracujú v oblasti marxisticko-leninskej teórie, v jej jednotlivých súčiastiach, ako o tom hovoril aj s. Jiří H e n d r y c h na Sjazde československých historikov. Na mnohých vysokých školách bolo nevyhnutné vytvoriť samostatné katedry pre jednotlivé súčasti marxizmu-leninizmu. Ďalší vývin viedol k tomu, že vo vedeckej práci sa v každej oblasti pracovalo izolovane, jednotlivé problémy spoločenského vývinu sa nespracovávali komplexne pracovníkmi všetkých troch súčastí marxizmu-leninizmu. Takéto prejavy odtrhnutosti jednotlivých vedných odborov, pravda, neboli a nie sú len v tejto oblasti a len na vysokých školách. Často sú oveľa širšie a hlbšie v iných oblastiach.

Nazdávam sa preto, že napríklad komplexná spolupráca jednotlivých oblastí by bola jednou z ciest, ako významne pomôcť rozvoju socialistickej kultúrnej revolúcie a súčasne s tým riešiť aj otázku nezdravej izolácie niektorých spoločenskovedných odborov.

Úlohou tejto práce nie je rozoberať každú zvláštnosť procesu našej kultúrnej revolúcie, ale ukázať na niektoré problémy, ktoré sú s touto otázkou spojené. Materiály zo zasadnutí straníckych orgánov hovoria o tom, ako je nevyhnutné tieto zvláštnosti poznať, rešpektovať a riešiť. Ide tu vlastne o filozofickú otázku vzťahu všeobecného a osobitného, riešenú v konkrétnej podobe. Nie je to však v tomto prípade abstraktná teoretická otázka, ale veľmi zložitý praktický problém, ktorý vyžaduje súčasne teoretické riešenie.

Predovšetkým tu ide o to, že buržoázna ideológia vo svojich najrozmanitejších formách má aj v procese našej kultúrnej revolúcie v Československu svoje osobitné, špecifické prejavy. Tieto prejavy majú svoje korene vo zvláštnostiach hospodárskeho a politického vývinu našej republiky. Neraz sa stáva, že tá istá teória berie na seba inú podobu v rozličných obdobiach. Jej podstata však ostáva. Napokon vo všetkých formách odlišných prejavov buržoáznej ideológie, či už v prejavoch falošne chápanej buržoáznej demokracie, v prejavoch nacionalizmu či vo vplyvoch náboženstva možno nájsť spoločné, čo je všeobecné všetkým formám buržoáznej ideológie. Sú to rôzne spôsoby obhajoby starého spoločenského poriadku, jeho udržovanie pri živote.

Vzťah všeobecného a osobitného je teda vážnou otázkou našej kultúrnej revolúcie. A to ako filozofická a ešte viac ako praktická otázka. Môže sa stať, že podobne ako boli teoretickí a aj praktickí pracovníci, ktorí podliehali preceňovaniu všeobecného, objavia sa aj teraz takí, ktorí budú preceňovať osobitné.

Takéto tendencie sa môžu napríklad veľmi silne v súčasnom období prejavíť v oblasti boja proti náboženstvu, ktoré ako jedna z najsilnejších a najvplyvnejších odrôd buržoáznej ideológie môže na niekoho pôsobiť ako absolútne samostatná buržoázna ideológia. Takéto extrémne ponímanie by potom mohlo viesť k chápaniu boja proti náboženstvu ako najdôležitejšej súčiastky boja za socialistické uvedomenie a za úspešné dovŕšenie socialistickej kultúrnej revolúcie.

Hlboko zakorenené vplyvy náboženskej ideológie patria nesporne k najväznejším prekážkam rastu socialistického uvedomenia a práce pre socialistickú spoločnosť. Ich precenenie však môže viesť k tomu, že by sa boj marxistického ateizmu proti náboženskej ideológii mohol premeniť na boj socialistickej spoločnosti proti veriacim ako nositeľom tejto ideológie. To by už nebolo správnym poňatím významu boja proti náboženstvu v kultúrnej revolúcii.

Je samozrejmé, že takáto poznámka nie je myslená ako podnet k pasivite voči náboženským názorom, k pasivite voči ich existencii a rozširovaniu. Naopak, boj proti náboženským názorom vyžaduje značnú aktivitu, spojenú so zásadovosťou a veľkou iniciatívou a tvorivosťou pri hľadaní nových účinných foriem boja proti nim.

Praktický dosah uplatňovania správneho vzťahu všeobecného a osobitného v procese socialistickej kultúrnej revolúcie je značný. Posledné zasadnutia straníckych orgánov významne prispeli k objasneniu a pochopeniu tohto vzťahu. Treba však v tom ďalej pokračovať a v tomto zmysle aj pracovať v oblasti teoretickej a praktickej činnosti na úseku kultúrnej revolúcie.

Zložitosť a ťažkosť úloh socialistickej kultúrnej revolúcie stavia často pred nás otázku, čím začať, aby sa ostatné úlohy dali čo najlepšie riešiť. Jedni kladú dôraz predovšetkým na osvetovú prácu, druhí hovoria, že všetko závisí od toho, aká bude naša škola a tak sa často v diskusiach stávalo, že vznikol veľký počet názorov.

Zasadnutie ÚV KSČ sa zapodievalo touto otázkou a zaujalo takéto stanovisko: „Za rozhodujúci prostriedok komunistickej výchovy ľudu v tomto procese (to jest v procese dovŕšenia socialistickej kultúrnej revolúcie — poznámka autora článku) považujeme aktívnu prácu pre záujmy novej spoločnosti, uvedomelý boj za socializmus a komunizmus, naše socialistické skúsenosti vcelku. Strana formuje nové socialistické vedomie pracujúcich predovšetkým tým, že vedie ľud k dôslednému uskutočňovaniu konkrétnych úloh socialistickej výstavby.

Aktívna účasť pri výstavbe socialistickej spoločnosti je základným východiskom pre stanovenie nových úloh aj v oblasti výchovy a vzdelania ľudu, pri prestavbe nášho školstva.“ (Pravda, 24. IV. 1959, č. 112, str. 2. Za výchovu a vzdelanie v komunistickom duchu. Prejav s. Jiřího Hendrycha na zasadnutí ÚV KSČ dňa 22.—23. IV. 1959.)

Nie je potrebné odôvodňovať túto dôležitú myšlienku. Odôvodnenie je uskutocnené v spomenutom referáte. V súčasnom období pristupujeme k praktickému uskutočňovaniu tejto myšlienky. To je úloha zložitejšia a náročnejšia, pri ktorej sa stretneme s ťažkosťami.

Prvá z nich sa vyskytne pri realizovaní úlohy. Je tu nedostatok skúseností, nie sú možnosti v krátkom čase overiť si v praxi správne riešenie. Niekedy je nutné istým spôsobom aj experimentovať, samozrejme po zvážení všetkých predpokladaných vplyvov. Príkladom tu sú pripravované a do života uvádzané opatrenia niektorých vysokých škôl o spojení týchto škôl so životom. Najbližšie roky pomôžu spresniť pôvodné stanovisko a dlhodobým spôsobom vyriešiť otázku najtesnejšej účasti vysokých škôl na práci pre socialistickú spoločnosť.

Druhá ťažkosť je iného charakteru. Tí, ktorí majú uskutočňovať opatrenie pre najtesnejšie spojenie školy so životom, pre dosiahnutie najväčšieho podielu na aktívnej práci v prospech novej spoločnosti, sa nezabavili starých názorov a predstáv o výchove. Navonok síce súhlasia s navrhnutými zásadnými opatreniami, pritom však všemožne zdôrazňujú, že v ich odboroch sú rôzne ťažkosti a prekážky, ktoré nemožno prekonať.

Boj o nový pomer k práci, ktorý v úsilí o výchovu všestranne, duševne i fyzicky rozvinutého človeka hrá kľúčovú úlohu, nemôže prebiehať za pasívnej podpory tých, ktorých sa týka. Práca v tomto smere naráža na ten problém, že uskutočňovatelia tejto úlohy často nie sú sami presvedčení o správnosti vykonávaných opatrení.

Preto je potrebné urobiť záver, že pre úspešné uskutočnenie tejto úlohy socialistickej kultúrnej revolúcie je nutné aj po správnom vytýčení úlohy ju súčasne neustále objasňovať a vysvetľovať.

Obzvlášť silne sa tento problém prejavuje u niektorých vedeckých pracovníkov spoločenskovednej oblasti. Osobitne zaujímavý je aj u študentov. Pri prijímacích pohovoroch prakticky všetci študenti humanitných fakúlt, ale asi aj iných fakúlt, súhlasili s účasťou na praxi, v manuálnej výrobe. Podobne i študenti vyšších ročníkov súhlasili so zásadnými pripravovanými opatreniami v oblasti spo-

jenia štúdia so životom. Pri konkrétnych opatreniach však vyslovovali celý rad námietok proti niektorým z nich, ktoré označovali za krok k zníženiu úrovne štúdia. Väčšinou však tieto námietky vyplynuli z toho, že otázka aktívnej účasti na socialistickej výstavbe sa chápe ako ďalší prídavok k štúdiu a nie ako organická súčasť celého procesu vzdelávania.

Pre právnika je napríklad veľmi dôležité, aby popri konkrétnych vedomostiach v oblasti práva podstatne viac a lepšie ovládal psychológiu ľudí, poznanú z vlastnej osobnej práce s ľuďmi. Možno povedať, že táto okolnosť má pre neho väčší význam ako určitá suma znalostí z dejín právnych predpisov. Tie potrebuje nevyhnutne tiež, nie však v takej miere, aby boli na úkor znalosti ľudí, ich života a problémov.

V tejto otázke ide teda predovšetkým o to, aby sa účasť na aktívnej práci pre záujmy novej spoločnosti vysvetľovala správne, nie ako mechanické pripojenie ďalšej úlohy k doterajším úlohám, ale ako kľúč k prekonaniu tých ťažkostí a nedostatkov, ktoré doteraz teoretická práca alebo štúdium neboli schopné prekonať a vyriešiť. A práve v správnom pochopení základného prostriedku komunistickej výchovy možno vidieť cestu k úspešnému uplatňovaniu tohto prostriedku.

Nemožno predpokladať, že ho pochopia všetci súčasne a rovnakým spôsobom. Teraz ho musia pochopiť tí, ktorí pripravujú politicky a organizačne jeho uvedenie do života. Na základe praktických skúseností ho iste pochopí ďalší veľký okruh pracovníkov, takže sa dá predpokladať, že v relatívne krátkom čase sa vytvorí okrem objektívnych i potrebné subjektívne predpoklady pre jeho realizáciu.

Aktívna účasť na socialistickej výstavbe uľahčí významným spôsobom vedec-kým pracovníkom voľbu tém. Správne zvolenie témy vedeckej práce možno pokladať za jeden z prvých krokov k úspechu vedeckej práce. Účasť na aktívnej práci pri výstavbe socialistickej spoločnosti má však širší význam, ako je správne stanovenie tém vedeckej práce. Na jednej strane poskytuje bezprostredný materiál pre riešenie úloh, na druhej strane umožňuje vedeckému pracovníkovi bezprostredne priamo si overovať aj význam vlastnej vedeckej práce pre spoločnosť. Rozbíja umelo vytváranú priehradu medzi vedeckou a ostatnou prácou, vytvára nové vzťahy medzi vedeckou prácou a praktickou spoločenskou prácou, dáva nový zmysel vedeckej práci a súčasne tvorí z praktickej práce súčasť vedy, prekonáva praktikizmus.

Ťažko možno plne oceniť ďalekosiahly význam spojenia teoretickej práce s praktickou prácou. To, čo platí o vedeckej práci, platí ostatne o všetkých oblastiach ľudskej tvorivej práce.

Ide tu v podstate o praktické riešenie starej filozofickej otázky vzťahu teórie a praxe. Otázka bola zdanlivo filozofom jasná. Dnes sú filozofi postavení pred otázku, aby vzťah teórie a praxe nielen hodnotili a posudzovali, ale aby sami našli vo vlastnom odbore vlastnú cestu k jeho riešeniu. To je ťažšie, nie však neriešiteľné.

Nechápeme, pravda, tento vzťah teórie a praxe zjednodušene, nevidíme v ňom všeliak. Vidíme v ňom práve základný prostriedok, nie však jediný prostriedok. Tak aj treba k otázke pristupovať.

Marxistickému mysleniu je cudzie akékoľvek vulgárne chápanie vlastných základných poučiek. Nie je vylúčené, že práve odporcovia aktívnej účasti na socialistickej výstavbe sa budú usilovať znížiť závery o význame a nutnosti účasti na aktívnej práci pre socializmus mechanickým, zdanlivo veľmi dôsledným uvádzaním do života. Tomu však možno čeliť otvorenou diskusiou o otázkach, kritikou

nesprávnych názorov, uskutočňovaním už dohodnutých záverov, ich porovnávaním s praktickými výsledkami práce a zdokonaľovaním na základe poznaných záverov.

Máme predpoklady, aby sme tento základný prostriedok komunistickej výchovy dokázali správnym spôsobom uplatniť a využiť v záujme cieľov komunistickej spoločnosti.

*

Úloha dovŕšiť socialistickú kultúrnu revolúciu má obrovský medzinárodný význam. Súčasný kapitalistický svet má nielen veľké problémy v oblasti výroby, nedostatky v zabezpečovaní životnej úrovne, spokojnosti svojich obyvateľov, nemá len problémy politické.

Aj ľudské vzťahy v kapitalistických štátoch prežívajú veľkú duchovnú a morálnu krízu, ktorá sa obzvlášť výrazne prejavuje v kultúre kapitalistického sveta, v jeho umení, v kultúrnej úrovni ľudí, v jednostrannom vývine, v morálnych nedostatkoch ľudí kapitalistickej spoločnosti.

Proti tomu u nás otvárame cestu k odstráneniu všetkého balastu neprirodzených vzťahov, k nesmiernemu rozvoju duchovných síl človeka, k jeho všestrannému rozvoju. To, že každý človek získava u nás vzdelanie, aké sa v žiadnom kapitalistickom štáte nedá dosiahnuť, ukazuje, akú vysokú prevahu máme na našej strane v tomto významnom kultúrnom súperení dvoch svetov.

Dovŕšenie socialistickej kultúrnej revolúcie nie je teda nijakou len úzko vnútropolitickou alebo dokonca len vnútorne kultúrnou otázkou. Nie je to teda len kultúrna otázka. Je rovnako, a ešte viac otázkou politickou, ekonomickou a sociálnou s nesmiernym dosahom za hranice našej vlasti.

Pri plnení tejto úlohy zďaleka nestačia len smernice a všeobecné pokyny. Kultúrna revolúcia vyžaduje veľa vytrvalosti, zanietenosti a oddanosti týmto úlohám. Záleží na každom, aby si v tejto práci vedel vždy včas nájsť svoje správne miesto. Teória a prax v kultúrnej revolúcii sú nerozlučne spojené. Článok môže byť len slovným príspevkom k riešeniu otázky. Oveľa dôležitejšie je samotné uskutočňovanie kultúrnej revolúcie.